

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ОСЕРЕДОК
«ВСЕУКРАЇНСЬКА АСОЦІАЦІЯ
ПОЛІТИЧНОЇ ЕКОНОМІЇ»
ФАКУЛЬТЕТ ЕКОНОМІКИ І МЕНЕДЖМЕНТУ
ХЕРСОНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

**«СТРАТЕГІЇ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ:
ДЕРЖАВА, РЕГІОН, ПІДПРИЄМСТВО»**

Колективна монографія

За загальною редакцією:
Шапошникова К. С., Соловйової Н. І., Станкевич Ю. Ю.

Том II

**Херсон
2015**

УДК 330.34(082)
ББК 65.011
С 83

Рекомендовано до друку Вченою радою
Херсонського державного університету
(протокол № 10 від 25 травня 2015 р.)

Авторський колектив:

Андрушко Р.П., Бабицька О.О., Вініченко О.М., Гудзь Ю.Ф., Дейнека О.В., Дехтяр Н.А., Жмайлова О.Г., Кадирус І.Г., Капінус Л.В., Кіс В.В., Ковальов В.В., Коляда Т.А., Курбацька Л.М., Кущенко Д.І., Лиса О.В., Літвінов В.В., Лукин В.А., Мельникова К.В., Мельничук І.В., Микитюк О.П., Мирончук З.П., Міщук Є.В., Москаленко Е.В., Ніколаєнко І.В., Осадчий О.Д., Петренко К.В., Петров В.А., Петруня Ю.Є., Пискунов Р.А., Пілько А.Д., Поченчук Г.М., Розумей С.Б., Рябенко Л.М., Савчук В.К., Свердан М.М., Сімків Л.Є., Станкевич Ю.Ю., Стеців І.І., Ушкаренко Ю.В., Федорович І.В., Федорчук О.М., Філатова Т.О., Хвостіна І.М., Шапошников К.С., Шедяков В. Е., Шерман Є.М., Шумейко В.М.

За загальною редакцією:

Шапошников Костянтин Сергійович – доктор економічних наук, професор, декан факультету економіки і менеджменту, голова Херсонського обласного осередку «Всеукраїнська асоціація політичної економії».

Соловійова Ніна Ігорівна – доктор економічних наук, завідувач кафедри менеджменту і адміністрування.

Станкевич Юлія Юрійівна – кандидат економічних наук, доцент, заступник завідувача кафедри економічної теорії.

Рецензенти:

Гальцова Ольга Леонідівна – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри економічної теорії, національної та прикладної економіки Класичного приватного університету.

Стройко Тетяна Володимирівна – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри міжнародної економіки та управління персоналом Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського.

Стратегії економічного розвитку: держава, регіон, підприємство :
С 83 колективна монографія / За заг. ред. К.С. Шапошнікова та ін. У 2 томах. – Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2015. – Т. 2. – 420 с.

ISBN 978-617-7178-99-5

У монографії представлені міждисциплінарні дослідження стратегії економічного розвитку держави, регіону, підприємства. Розкриті теоретичні засади дослідження сучасних економічних реалій, виявлена сутність та чинники розвитку сучасної економіки і управління, проаналізовані особливості стратегії економічного розвитку у різних сферах і економічних системах, розроблені механізми, за допомогою яких можна забезпечити високу конкурентоспроможність на мікро-, мезо-, макро- та мегарівнях економічного розвитку.

Розраховано на наукових працівників, викладачів, аспірантів та студентів, а також усіх тих, хто цікавиться теоретичними розробками в царині економіки і управління та реальними економічними процесами, що розвиваються в Україні та світі.

УДК 330.34(082)
ББК 65.011

ЗМІСТ

РОЗДІЛ 1. НАЦІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА: ПРОБЛЕМИ ТА НАПРЯМИ РОЗВИТКУ

Двигун А.О., Аблязова Е.З. ПОДАТОК НА НЕРУХОМІСТЬ, ЯК СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ ІНСТРУМЕНТ ФІСКАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ.....	6
Ковальов В.В., Федорчук О.М., Мельникова К.В. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ.....	23
Кущенко Д.І., Петруня Ю.Є. МОДЕЛЮВАННЯ ВПЛИВУ МИТНИХ ІННОВАЦІЙ НА ЕКОНОМІЧНУ БЕЗПЕКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ.....	35
Петренко К.В., Микитюк О.П. АНАЛІЗ КОНКУРЕНТНОГО СЕРЕДОВИЩА РЕГІОНІВ УКРАЇНИ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ЯКІСТЬ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ.....	47
Петров В.А. ДИНАМІКА ЕФФЕКТИВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ БАНКОВ.....	60
Поченчук Г.М. НАЦІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА: АКЦЕНТИ В МЕТОДОЛОГІЇ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	77
Свердан М.М. ФІСКАЛЬНА ДЕРЖАВА: ПОДАТОК НА БАГАТСТВО У КОНТЕКСТІ ОПОДАТКУВАННЯ ПРИВАТНОЇ ВЛАСНОСТІ	90
Станкевич Ю.Ю. ЗАГАЛЬНІ АСПЕКТИ ТЕОРІЇ КОРПОРАТИВНОГО УПРАВЛІННЯ.....	106
Стеців І.І. НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ, МЕТОДИЧНЕ ТА ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОБЛІКУ ТА КОНТРОЛЮ ДІЯЛЬНОСТІ ОСББ.....	118
Шапошников К.С., Осадчий О.Д., Філатова Т.О. КРЕАТИВНЕ КОРПОРАТИВНЕ УПРАВЛІННЯ: МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ СФЕРИ ПОСЛУГ.....	136
Шедяков В. Е. АКТИВІЗАЦІЯ НАУЧНО-ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО ПОТЕНЦІАЛА КАК РЕСУРС СТРАТЕГІЧЕСКОГО УПРАВЛЕНІЯ	148

РОЗДІЛ 2. ПРОГРАМИ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Жмайлова О.Г., Бабицька О.О. ФОРМУВАННЯ РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ІНТЕГРАЦІЙНИХ АГРОФОРМУВАНЬ СУМСЬКОЇ ОБЛАСТІ З УРАХУВАННЯМ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ СКЛАДОВОЇ	173
--	-----

Мельничук І.В. УДОСКОНАЛЕННЯ РЕГІОНАЛЬНИХ ПРОГРАМ РЕФОРМУВАННЯ ЖИТЛОВО-КОМУНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА	186
Пілько А.Д., Кіс В.В. МОДЕЛІ АНАЛІЗУ ХАРАКТЕРУ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКІВ МІЖ ІНВЕСТИЦІЙНОЮ СКЛАДОВОЮ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ТА ПОКАЗНИКАМИ РІВНЯ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ У КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ РЕГІОНУ	200
Сімків Л.Є. ДИСПРОПОРЦІЙНІСТЬ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА	214
РОЗДІЛ 3. СТРАТЕГІЇ ПІДПРИЄМСТВА	
Вініченко О.М. СИСТЕМАТИЗАЦІЯ МОДЕЛЕЙ УПРАВЛІННЯ ЕФЕКТИВНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВ	229
Гудзь Ю.Ф. МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ЗАЛУЧЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙ ДЛЯ ПЕРЕРОБНИХ ПІДПРИЄМСТВ АПК: ЕВОЛЮЦІЯ ТА РОЗВИТОК	239
Дехтяр Н.А., Дейнека О.В. ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ПІДПРИЄМСТВА: СУТНІСТЬ ТА МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ.....	254
Коляда Т.А. ФОРМУВАННЯ БЮДЖЕТНОЇ СТРАТЕГІЇ ЯК НЕОБХІДНА ПЕРЕДУМОВА РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ	267
Курбацька Л.М., Кадирус І.Г. РОЛЬ СТРАТЕГІЧНОГО МАРКЕТИНГУ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ	281
Лиса О.В., Андрушко Р.П., Мирончук З.П. ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ У ПІДВИЩЕННІ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ВІТЧИЗНЯНОГО АГРАРНОГО РИНКУ	300
Лукин В.А., Москаленко Е.В., Пискунов Р.А. СПРАВЕДЛИВАЯ СТОИМОСТЬ В УЧЕТЕ И ОТЧЕТНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЙ УКРАИНЫ.....	313
Міщук Є.В., Літвінов В.В. ІНВЕСТИЦІЙНА БЕЗПЕКА ПРИ РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ МЕНЕДЖМЕНТУ ОХОРОНИ ПРАЦІ.....	325
Розумей С.Б., Капінус Л.В., Ніколаєнко І.В. СТРАТЕГІЇ КАНАЛІВ ЗБУТУ В МАРКЕТИНГОВІЙ ПОЛІТИЦІ РОЗПОДІЛУ ПРОДУКЦІЇ ПІДПРИЄМСТВА	337
Савчук В.К., Рябенко Л.М. ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ ПІДПРИЄМСТВ.....	352

Пілько А.Д.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економічної кібернетики*

Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Кіс В.В.

головний економіст

ТОВ «Будівельна компанія «Домінанта Груп»

МОДЕЛІ АНАЛІЗУ ХАРАКТЕРУ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКІВ МІЖ ІНВЕСТИЦІЙНОЮ СКЛАДОВОЮ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ТА ПОКАЗНИКАМИ РІВНЯ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ У КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ РЕГІОНУ

Анотація

У статті розглянуто питання моделювання взаємозв'язків між інвестиційною складовою економічного розвитку та показниками рівня життя населення у контексті забезпечення економічної безпеки регіону. Поняття економічної безпеки регіону розглянуто у контексті еволюції безпекознавчих парадигм. Оцінка інвестиційної складової економічного розвитку проводилася у рамках постановки і вирішення завдання моделювання механізмів реалізації інвестиційних пріоритетів та управління рівнем економічної безпеки як необхідної і однієї із ключових складових забезпечення безпеки сталого розвитку регіону. Інвестиційну складову економічного розвитку розглянуто крізь призму показників інвестиційної активності, інвестиційної привабливості та ефективності використання інвестиційного клімату. Проведено оцінку відповідних показників інвестиційної складової розвитку територіальних систем регіону, а також показників якості життя. Використання прикладного економетричного інструментарію, зокрема тесту Гренжера та динамічних економетричних моделей, дозволило ідентифікувати характер та напрям зв'язків між показниками інвестиційного клімату, ефективності використання інвестиційного клімату, інтегрального показника рівня життя населення та індексу економічної безпеки. Використання дистрибутивно-лагових моделей дозволило прогнозувати дієвість впливу інвестиційних важелів на показники рівня життя населення у контексті забезпечення економічної безпеки територіальних систем регіону.

Вступ

Поточний стан справ в економічній, соціальній та політичній сферах на фоні військового протистояння на сході України вимагає розробки комплексних програм управління процесами формування та відтворення потенціалу розвитку територіальних систем держави. Така ситуація ставить на перший план такі актуальні наукові завдання, а саме:

- переосмислення критеріїв ефективності управління регіональним соціально-економічним розвитком у контексті еволюції безпекознавчих парадигм;

- постановка та експериментальне вирішення завдання управління процесами розвитку в територіальних системах регіонів України з

використанням адекватного поставленим завданням економіко-математичного інструментарію;

- формування механізму практичної реалізації розроблених програм соціально-економічного розвитку з урахуванням динаміки зміни умов та засобів реалізації інтересів елементів територіальних систем регіонів України.

Нині першочерговими є завдання забезпечення безпеки сталого розвитку регіону через такі її структурні елементи, як економічна, соціальна та екологічна складові. Значні занепокоєння викликають низький рівень доходів основної маси населення на фоні росту цін, зниження купівельної спроможності населення, зростання диференціації доходів, зростання рівня безробіття а також якість освіти, охорони здоров'я, виховання підростаючого покоління, якість державних інститутів і правової основи їх функціонування, словом все те, що становить основу рівня життя населення. Ігнорування таких завдань закономірно призведе до неконтрольованого зростання соціального напруження та активізації протестного потенціалу в суспільстві, що потенційно ставить під загрозу ефективність функціонування інститутів держави та суспільства. Так як Івано-Франківська область є складовою частиною загальноукраїнського соціально-економічного простору, то аналіз характеру взаємозв'язків між інвестиційною складовою економічного розвитку та показниками рівня життя населення у контексті забезпечення економічної безпеки регіону є назрілим і актуальним завданням.

Результати викладених в наукових виданнях досліджень, безперечно, мають відповідне теоретичне та практичне значення, однак у більшості з них поза увагою авторів залишилися питання ідентифікації ключових чинників, котрі визначають рівень життя, кількісної оцінки впливу відповідного чинника на показники рівня життя, а також практично відсутні підходи до проведення оцінки характеру та кількісного вираження взаємовпливів між параметрами інвестиційної складової економічного розвитку та показниками рівня життя у контексті забезпечення економічної безпеки територіальних систем, а також вирішення більш масштабної завдання – управління безпекою розвитку регіону.

Виходячи з цього, ми висунули гіпотезу про існування взаємозв'язку між такими параметрами розвитку територіальних систем регіону, як «якість життя», «економічна безпека» та «інвестиційна складова економічного розвитку». Це і стало визначальним при постановці цілей і завдань дослідження, проведеного нами.

Мета дослідницької роботи, окремі результати якої наведено у цій публікації, – розробка теоретичних основ і науково-методичних засад підвищення ефективності управління регіональним розвитком у ринкових умовах на основі використання інструментарію економіко-математичного моделювання процесів взаємовпливу інвестиційної складової на показники рівня життя населення в контексті забезпечення економічної безпеки регіону.

Для досягнення поставленої мети було вирішено такі завдання:

- проведено аналіз існуючих підходів до оцінки рівня розвитку територіальних систем регіону за такими параметрами, як рівень життя, рівень економічної безпеки, інвестиційна привабливість, інвестиційна активність та ефективність використання інвестиційного клімату;

- визначено значення ключових параметрів розвитку територіальних систем регіону на основі відповідної статистичної інформації;

- розроблено власний науково-методичний підхід до проведення аналізу взаємозв'язків між даними параметрами розвитку територіальних систем

регіону для подальшої розробки дієвих механізмів управління розвитком територіальних систем регіону.

Об'єктом дослідження є процеси управління розвитком територіальних систем регіону, предметом дослідження – теоретичні основи, науково-методичні засади, економіко-математичні методи і моделі управління складовими економічного розвитку, зокрема інвестиційною складовою у контексті забезпечення показників рівня життя населення територіальних систем та економічної безпеки регіону.

Розділ 1. Теоретичні основи аналізу та моделювання процесів управління економічною безпекою регіону

Концепція економічної безпеки формувалася на базі усвідомлення поняття «безпека», яке почали вживати наприкінці XII століття і трактувалося воно як стан відсутності або нейтралізації загроз, небезпеки, а також створення умов та соціальних інститутів, що його забезпечують.

Під станом безпеки системи будемо розуміти такий стан системи, при якому ймовірність небажаної зміни її параметрів та характеристик, складових і зв'язків між елементами системи, а також значущих зв'язків із зовнішнім середовищем є незначною (меншою заданого рівня).

Результати вивчення літературних джерел дозволили ідентифікувати основні підходи до визначення категорії «економічна безпека»:

Л. Абалкін	«Економічна безпека – це сукупність умов та факторів, які забезпечують незалежність національної економіки, її стабільність і стійкість, здатність до постійного оновлення та самовдосконалення» [1]
І. Дмитриченко	«Економічна безпека – це стан держави, за якого вона має можливість створювати і розвивати ефективні умови для перспективного розвитку та зростання добробуту громадян» [2]
А. Ліпкан	«Економічна безпека – це свідомий цілеспрямований організований вплив суб'єкта управління на реальні загрози й небезпеки, завдяки якому державні та недержавні інституції створюють сприятливі умови для прогресуючого розвитку національних інтересів, джерел добробуту конкретної особи, суспільства й держави, а також забезпечують ефективне функціонування системи національної безпеки» [3]
В. Шлемко, І. Зінько	«Економічна безпека – це стан національної економіки, який дозволяє зберігати стійкість до внутрішніх і зовнішніх загроз і здатний задовольнити потреби особи, сім'ї, суспільства, держави» [4]
Г. Пастернак-Таранушенко	«Економічна безпека – це стан держави, що забезпечує можливість створення і розвитку умов для плідного життя її населення, перспективного розвитку її економіки в майбутньому та зростання добробуту її мешканців» [5]

М. Єрмошенко	«Економічна безпека – це такий стан економічного механізму держави, який характеризується збалансованістю і стійкістю до негативного впливу внутрішніх і зовнішніх загроз, його здатністю забезпечувати на основі реалізації національних економічних інтересів сталий і ефективний розвиток вітчизняної економіки і соціальної сфери» [6]
В. Мунтіян	«Економічна безпека – це загальнонаціональний комплекс заходів, спрямованих на постійний і стабільний розвиток економіки держави, що включає механізм протидії внутрішнім та зовнішнім загрозам» [7]
С. Пирожков	«Економічна безпека – це сукупність умов, за яких зберігається спроможність країни ефективно захищати свої економічні інтереси; задовольняти у довгостроковому режимі потреби суспільства і держави; генерувати інноваційні зрушення в економіці з метою забезпечення стабільного економічного розвитку; протистояти зовнішнім економічним загрозам та повністю використовувати національні конкурентні переваги у міжнародному поділі праці» [8]

Як бачимо, більшість авторів у своїх визначеннях економічної безпеки схилиються до думки, що перш за все – це стан захищеності інтересів ключових елементів економічної безпеки від зовнішніх і внутрішніх загроз.

На підставі аналізу численних наукових праць, присвячених питанням управління регіональним розвитком, моделювання процесів забезпечення економічної безпеки та сталого розвитку територіальних систем, нами запропоновано визначення поняття «економічна безпека регіону» як елементу системи економічної безпеки держави, який характеризує спроможність і готовність економіки регіону в даний час і на віддалену перспективу самостійно забезпечувати економічну самодостатність, соціально-політичну стабільність, розширене відтворення і прогресивний розвиток народного господарства в цілому і найважливіших сфер життєдіяльності зокрема, а також здатність протидіяти впливу внутрішніх і зовнішніх загроз життєво важливим інтересам елементів регіональної системи.

Економічна безпека регіону характеризується раціональним використанням ресурсного, виробничого та інноваційного потенціалу; захищеністю від дестабілізуючих чинників; міцністю зв'язків між елементами регіональної економіки; збалансованістю міжрегіональних та зовнішньоекономічних відносин [9]. Регіон при цьому розглядається як елемент системи вищого рівня.

Враховуючи нечисленні цілісні концепції безпеки розвитку, дану категорію пропонується розглядати виходячи з таких точок зору [10, с. 166]:

1. Як поняття дещо іншого змісту аніж поняття сталого розвитку, а саме як таке, що вказує на межі, в рамках яких можуть варіювати значення як окремих інтегральних показників розвитку модельованих систем, так і параметри взаємокомпенсації впливу чинників безпеки, задля отримання динаміки збалансованого досягнення цілей розвитку територіальної системи.

2. Як поняття, яке акцентує увагу на пріоритетності цілей соціального розвитку в широкому розумінні даного слова перед іншими локальними

цілями розвитку суспільства – економічними, військовими, екологічними, цілями науково-технічного прогресу тощо.

Відповідно до цього, досліджуючи питання оцінки безпеки розвитку регіону, тобто територіальних систем, які входять до його складу, основну увагу будемо зосереджувати на аналізі інтересів населення території, окремих його верств (страт), спільнот і об'єднань, тобто цілеспрямованих структур – структур, котрі здатні в процесі свого розвитку самостійно формувати і змінювати цілі, обирати засоби для їх реалізації та оцінювати наслідки своєї діяльності чи бездіяльності.

На нашу думку, регіон характеризується прийнятним рівнем безпеки розвитку, якщо:

1) органи місцевого самоврядування мають реальну змогу проводити власну економічну, соціальну та екологічну політику в рамках загальнодержавної політики;

2) регіональна соціально-економічна система характеризується значним ступенем диверсифікації і здатна гнучко реагувати на різкі геополітичні зміни;

3) ресурсні можливості регіону, а також можливості їхнього залучення дають змогу органам влади самостійно здійснювати заходи з локалізації невідкладних загроз життєво важливим інтересам населення;

4) рівень життя населення регіону є не нижчим середнього по країні та сусідніми країнами;

5) рівень екологічного навантаження і забруднення середовища не перевищує допустимих значень;

б) рівень соціального напруження в територіальних системах регіону є таким, який дає змогу забезпечувати збереження тих системних властивостей процесів відтворення, які є пріоритетними для сталого розвитку регіону [11].

Науково-методичні підходи до проведення оцінки та аналізу рівня економічної безпеки регіону можна знайти як у зарубіжній (переважно російській), так і у вітчизняній науковій літературі. Для вимірювання рівня економічної безпеки регіону та його територіальних систем рекомендують застосовувати такі методи [12, с. 59]:

– моніторинг основних соціально-економічних показників і порівняння їх з граничними значеннями;

– оцінка темпів економічного зростання і динаміки їх зміни;

– методи експертної оцінки, які служать для описання кількісних і якісних характеристик досліджуваних процесів (використовують логічні правила вибору рішень, які формують експерти на основі власного досвіду);

– метод аналізу й обробки сценаріїв (полягає у організації взаємодії фахівців різних напрямів при постановці та вирішенні складних економічних проблем з використанням сучасних засобів математичного моделювання);

– методи оптимізації (використовуються при аналітичному описі процесів, що досліджуються, для синтезу обраного критерію економічної безпеки);

– теоретико-гральні методи (використовуються для аналізу двох- чи багатосторонніх конфліктних ситуацій);

– кориснісні методи (дозволяють оперувати з багатьма показниками і кількісними, і якісними);

– методи розпізнавання образів (полягають у перетворенні вхідної інформації (параметрів, ознак) у вихідну (висновки про віднесення образу до складових економічної безпеки);

– методи теорії нечітких систем (дозволяють формалізувати неточні, недосконалі, суперечливі знання, тобто наближують комп'ютерну мову до природної для спеціалістів мови);

– методи багатомірного статистичного аналізу (полягають у переході від першочергової системи сильно корельованих між собою економічних показників до нових некорельованих компонентів чи факторів).

Моделюванню процесів забезпечення економічної безпеки регіону притаманні деякі особливості, пов'язані безпосередньо з об'єктом управління, тобто із соціально-економічною системою регіону. На оцінку рівня економічної безпеки впливають як соціальні чинники (рівень добробуту населення, забезпечення високого рівня зайнятості, ступінь задоволення потреб, демографічна ситуація, соціальна напруженість), так і чисто економічні (рівень виробництва, динаміка основних економічних показників, забезпеченість ресурсами).

Розділ 2. Моделювання інвестиційної складової економічної безпеки регіону та аналіз її впливу на показники якості життя населення

Для того щоб регулювати значення рівня безпеки розвитку і, зокрема, економічної безпеки ми запропонували використовувати як один із важелів впливу інвестиційну складову.

Інвестиційна безпека передбачає забезпечення такого стану інвестиційної сфери, за якого економіка здатна зберігати і підтримувати достатній рівень інвестиційних ресурсів в умовах дії внутрішніх і зовнішніх загроз, що є необхідним для забезпечення стійкого розвитку і соціально-економічної стабільності країни, зростання конкурентоспроможності національної економіки та добробуту населення.

Оцінка інвестиційної складової економічного розвитку проводилася у контексті моделювання механізмів реалізації інвестиційних пріоритетів в процесі управління економічною безпекою як необхідною і однією із ключових складових забезпечення безпеки сталого розвитку регіону.

Інвестиційний клімат регіональної системи характеризують 2 основні складові:

1. Інвестиційна привабливість регіону з такими характеристиками як інвестиційний потенціал та регіональні інвестиційні ризики.

2. Активність інвестиційних процесів у регіоні.

Інвестиційна активність у регіоні – це інтенсивність залучення інвестицій у реальний та фінансовий капітал суб'єктів регіональної економіки.

Інвестиційна привабливість регіону – сукупність об'єктивних умов, засобів, можливостей і обмежень, які визначають інтенсивність залучення інвестицій у капітал суб'єктів регіональної системи.

Для кількісної оцінки рівня інвестиційної привабливості та інвестиційної активності територіальних систем регіону було розраховано індекси інвестиційної привабливості та інвестиційної активності.

Індекс інвестиційної привабливості територіальної системи визначався за формулою багатомірної середньої:

$$InvAttr_i = \frac{\sum_{j=1}^n k_j p_{ij}^n}{\sum_{j=1}^n k_j}, \quad i = \overline{1, m},$$

де $InvAttr_i$ – індекс інвестиційної привабливості i – ї територіальної системи;
 m – кількість територіальних систем в регіоні ($m = 19$);

k_j – ваговий коефіцієнт j – показника, взятого для оцінки інвестиційної привабливості територіальної системи;

$$p_{ij}^n = \frac{P_{ij} - P_j}{\sigma_j}$$

– нормалізоване значення j – показника інвестиційної привабливості i – ї територіальної системи;

\bar{x}_j – середньоарифметичне значення j – ознаки;

σ_j – середньоквадратичне відхилення значення j – ознаки.

Для оцінки інвестиційної привабливості територіальних систем Прикарпатського регіону нами було відібрано такі показники:

1. обсяг іноземних інвестицій на душу населення;
- 2) обсяг чистого експорту на душу населення;
- 3) кількість підприємств на 10 000 населення;
- 4) забезпеченість дорогами з асфальтовим покриттям;
- 5) зростання промислового виробництва;
- 6) середній розмір реальної заробітної плати;
- 7) обсяг роздрібного товарообороту на душу населення;
- 8) рівень зареєстрованого безробіття.

В якості вагових значень кожного з відібраних показників було взято абсолютні величини коефіцієнтів кореляції між обсягом інвестицій в основний капітал на душу населення і цими показниками.

Для вимірювання інвестиційної активності в територіальних системах за цей же період приймалися до уваги такі показники:

1. обсяг інвестицій в основний капітал на одного жителя;
2. темп зростання інвестицій в основний капітал;
3. обсяг іноземних інвестицій на одного жителя;
4. темп зростання іноземних інвестицій.

Індекс інвестиційної активності ($InvAct$) у територіальних системах визначався за формулою багатомірної середньої. В якості вагових величин показників інвестиційної активності використовувалися абсолютні значення коефіцієнтів кореляції між значеннями інтегрального індексу інвестиційної привабливості територіальних систем і даними показниками.

Для оцінки фактичної реалізації інвестиційної привабливості було розраховано коефіцієнт ефективності використання інвестиційного клімату територіальних систем ($InvEff$) як частку від ділення індексів інвестиційної активності ($InvAct$) та інвестиційної привабливості ($InvAttr$) територіальних систем.

У науковій літературі зустрічаються нечисленні методики оцінки якості життя населення. Для подальшого дослідження якості життя населення Івано-Франківської області усі показники запропоновано об'єднати у такі групи:

- матеріальне становище;
- умови проживання;
- стан соціального середовища.

Групування територіальних систем Івано-Франківської області за рівнем ефективності використання інвестиційного клімату за 2013 рік

Коефіцієнт ефективності використання інвестиційного клімату	Ефективність використання інвестиційного клімату	Адміністративно-територіальні одиниці (територіальні системи)
0,38 – 0,94	Дуже низька	Снятинський, Тисменицький, Коломийський, м. Болехів, м. Івано-Франківськ, м. Коломия, Тлумацький, Надвірнянський, Рогатинський
0,95 – 1,51	Низька	Калуський, Галицький, м. Яремча, Городенківський, Верховинський, Косівський, м. Калуш
1,52 – 2,08	Середня	Рожнятівський, Долинський
2,09 – 2,65	Висока	-----
2,66 – 3,22	Дуже висока	Богородчанський

Для більш детального аналізу окремих складових рівня життя – матеріального становища, умов проживання, стану соціального середовища – у дослідженні запропоновано використовувати систему показників, яка охоплює найважливіші аспекти рівня життя та дає можливість здійснювати поглиблений аналіз життєвого рівня населення, виявляти основні тенденції його зміни, робити прогностичні оцінки.

Для оцінки матеріального аспекту рівня життя населення міст та районів Івано-Франківської області нами були визначені такі показники:

- Середньомісячна номінальна заробітна плата одного працівника, грн.
- Кількість введеного в експлуатацію житла, м² на одну людину.
- Прямі іноземні інвестиції по містах і районах на душу населення.
- Кількість суб'єктів Єдиного державного реєстру підприємств та організацій України (ЄДРПОУ) по містах та районах.

Для оцінки умов життя ми відібрали такі показники:

- Кількість лікарняних ліжок на душу населення.
- Забезпеченість житлом, загальної площі на одну особу.

Для характеристики соціального середовища були відібрані такі показники:

1. Коефіцієнт злочинності, кількість засуджених до чисельності регіону.
2. Кількість виявлених злочинів по містах та районах.
3. Для оцінки рівня життя в територіальних системах Івано-Франківської області, ми, по наведених вище показниках, розраховали інтегральний показник, за методикою, наведеною в джерелі [13, с. 184].

Результати групування територіальних систем Івано-Франківської області за інтегральним показником рівня життя за 2013 р. наведено у таблиці 2.

А тепер перейдемо до викладу результатів оцінки характеру взаємозв'язків між параметрами інвестиційної складової та показниками рівня життя населення.

**Групування територіальних систем
за інтегральним показником рівня життя за 2013 рік**

Інтегральний показник рівня життя	Рівень	Адміністративно-територіальні одиниці (територіальні системи)
-0,07– 0,19	Дуже низький	Снятинський, Тисменицький, Коломийський, Глумацький, Надвірнянський, Рогатинський, Калуський, Галицький, м. Яремча, Городенківський, Верховинський
0,2 – 0,57	Низький	Косівський
0,6 – 1,00	Середній	Рожнятівський
1,1 – 1,48	Високий	м. Коломия
1,49 – 2,2	Дуже високий	м. Івано-Франківськ, м. Калуш, м. Болехів

У ході дослідження було висунуто припущення, що 4 змінні, а саме – рівень економічної безпеки, рівень інвестиційної привабливості, рівень інвестиційної активності та рівень ефективності використання інвестиційного клімату територіальної системи впливають одна на іншу з деяким лагом. Для розробки моделей управління економічною безпекою територіальних систем, яка є основою забезпечення соціальної безпеки та відповідного рівня життя населення, нас у першу чергу цікавила оцінка причинності зв'язку між такими змінними:

- рівень економічної безпеки і рівень інвестиційної привабливості;
- рівень економічної безпеки і рівень інвестиційної активності;
- рівень економічної безпеки і рівень ефективності використання інвестиційного клімату територіальної системи.

Для визначення напряму причинності було використано тест Гренжера.

Оцінка параметрів моделей зв'язку між рівнями:

1) економічної безпеки та інвестиційної привабливості

$$EcSec_t = \sum_{i=1}^8 \alpha_i InvAttr_{t-i} + \sum_{j=1}^8 \beta_j EcSec_{t-j} + \varepsilon_{1t} ;$$

$$InvAttr_t = \sum_{i=1}^8 \lambda_i InvAttr_{t-i} + \sum_{j=1}^8 \delta_j EcSec_{t-j} + \varepsilon_{2t} ;$$

2) економічної безпеки та інвестиційної активності

$$EcSec_t = \sum_{i=1}^8 \alpha_i InvAct_{t-i} + \sum_{j=1}^8 \beta_j EcSec_{t-j} + \varepsilon_{1t} ;$$

$$InvAct_t = \sum_{i=1}^8 \lambda_i InvAct_{t-i} + \sum_{j=1}^8 \delta_j EcSec_{t-j} + \varepsilon_{2t} ;$$

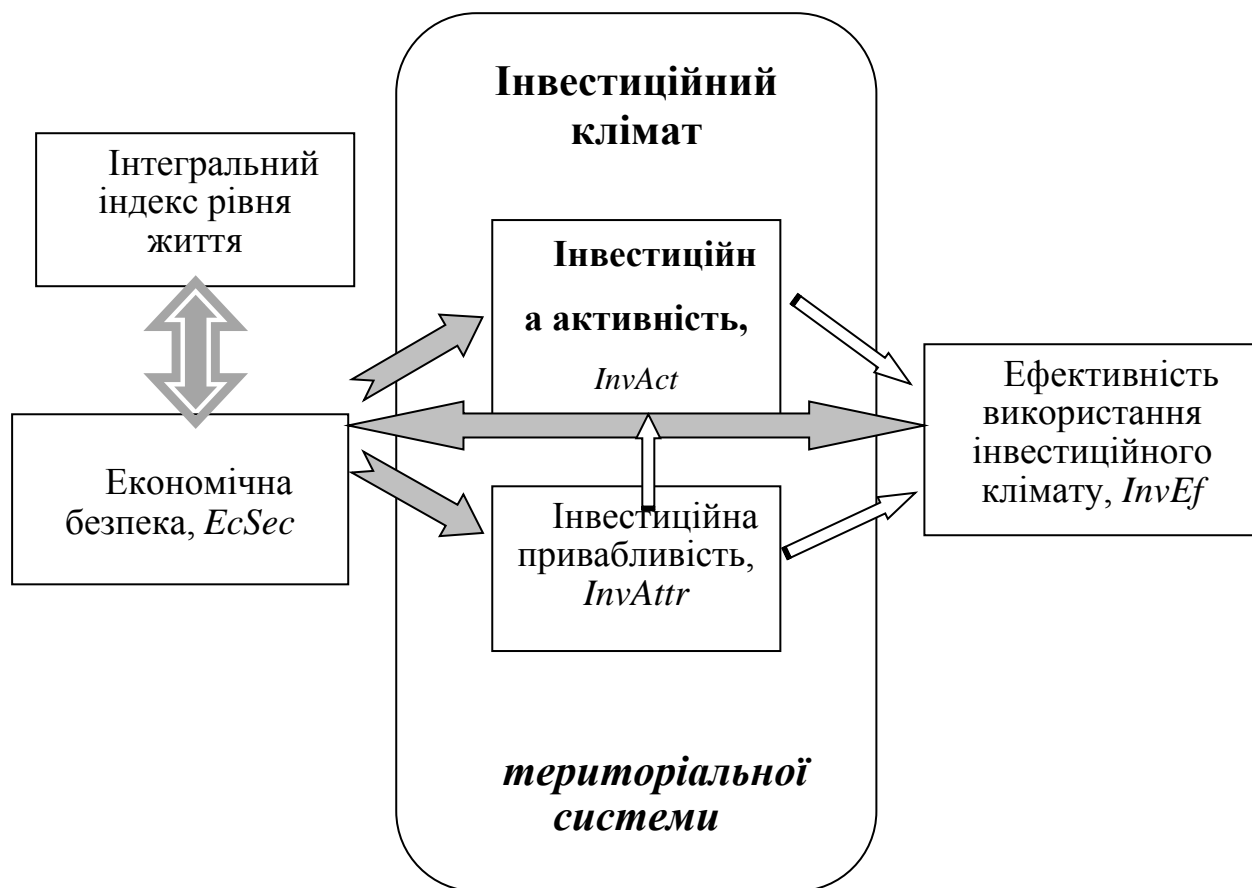
3) економічної безпеки та ефективності використання інвестиційного клімату

$$EcSec_t = \sum_{i=1}^8 \alpha_i InvEf_{t-i} + \sum_{j=1}^8 \beta_j EcSec_{t-j} + \varepsilon_{1t} ;$$

$$InvEf_t = \sum_{i=1}^8 \lambda_i InvEf_{t-i} + \sum_{j=1}^8 \delta_j EcSec_{t-j} + \varepsilon_{2t}$$

показала існування односторонньої залежності інвестиційної активності та інвестиційної привабливості від рівня економічної безпеки та двосторонньої

залежності між ефективністю використання інвестиційного клімату та рівнем економічної безпеки у територіальних системах Івано-Франківської області.

Розділ 3. Прогнозування дієвості інвестиційних важелів впливу на показники рівня життя населення в контексті забезпечення економічної безпеки регіону

На даний час пріоритетним є завдання розробки механізмів забезпечення економічної безпеки територіальних систем регіонів України.

Для прогнозування дієвості інвестиційних важелів впливу нами розроблено науково-методичний підхід, в рамках якого передбачається використання дистрибутивно-лагових моделей залежності індексу економічної безпеки від ефективності використання інвестиційного клімату в територіальних системах регіону:

$$y_t = \alpha + \beta_0 x_t + \beta_1 x_{t-1} + \beta_2 x_{t-2} + \dots + \beta_k x_{t-k} + \varepsilon_t$$

де y_t – показник рівня життя в одній моделі, а в іншій – індекс економічної безпеки в регіоні за t - рік;

$x_t, x_{t-1}, x_{t-2}, \dots, x_{t-k}$ – значення ідексів ефективності використання інвестиційного клімату в $t, t-1, t-2, \dots, t-k$ році;

ε_t – випадкова неспостережувана випадкова величина.

Для оцінювання параметрів цих моделей було використано метод, запропонований Ш. Альмоном і описаний у [14].

У результаті проведених розрахунків на основі дистрибутивно-лагових моделей нами було побудовано моделі залежності індексу економічної безпеки від ефективності використання інвестиційного клімату, котрі наведені у таблиці 3. Значення індексу економічної безпеки розраховувалися за методикою, наведеною у роботі [11].

**Дистрибутивно-лагові моделі залежності індексу економічної безпеки
від ефективності використання інвестиційного клімату**

Територіальна система	Дистрибутивно-лагові моделі	Ефект, що настане в момент часу t	Ефект, що настане в момент часу t+1	Ефект, що настане в момент часу t+2
м. Івано-Франківськ	$y_t = -1,93 - 0,49x_t + 10,75x_{t-1} + 38,17x_{t-2}$	-0,49	10,26	48,43
м. Болехів	$y_t = -7,5 - 11,23x_t + 14,23x_{t-1} + 94,26x_{t-2}$	-11,23	3	97,26
м. Калуш	$y_t = 21,07 + 52,55x_t + 47,66x_{t-1} - 40,35x_{t-2}$	52,55	100,21	59,86
м. Коломия	$y_t = -20,26 - 20,79x_t + 43,61x_{t-1} + 218,18x_{t-2}$	-20,79	22,82	241
м. Яремче	$y_t = -2,53 - 5,14x_t - 4,04x_{t-1} + 4,17x_{t-2}$	-5,14	-1,1	3,07
Богородчанський	$y_t = 0,48 + 0,84x_t + 0,41x_{t-1} - 1,57x_{t-2}$	0,84	1,25	-0,32
Верховинський	$y_t = -3,71 - 6,76x_t - 5,35x_{t-1} + 4,29x_{t-2}$	-6,76	-12,11	-7,82
Галицький	$y_t = -0,57 - 1,45x_t - 1,37x_{t-1} + 0,96x_{t-2}$	-1,45	-2,82	-1,86
Городенківський	$y_t = 0,26 + 0,49x_t - 0,32x_{t-1} - 3,17x_{t-2}$	0,49	0,17	-3
Долинський	$y_t = -0,92 - 2x_t + 1,12x_{t-1} + 3,86x_{t-2}$	-2	-0,88	2,98
Калуський	$y_t = -2,56 - 5,13x_t - 4,71x_{t-1} + 1,69x_{t-2}$	-5,13	-9,84	-8,15
Коломийський	$y_t = 5,85 + 6,99x_t - 13,78x_{t-1} - 73,7x_{t-2}$	6,99	-6,79	-80,49
Косівський	$y_t = -5,34 - 10,56x_t - 9,11x_{t-1} + 5,54x_{t-2}$	-10,56	-19,67	-14,13
Надвірнянський	$y_t = -3,85 - 3,87x_t + 12,05x_{t-1} + 55,96x_{t-2}$	-3,87	8,18	64,14
Рогатинський	$y_t = 0,035 + 0,87x_t + 2,12x_{t-1} + 3,4x_{t-2}$	0,87	2,99	6,39
Рожнятівський	$y_t = 4,57 + 4,94x_t - 3,34x_{t-1} - 24,73x_{t-2}$	4,94	1,6	-23,13
Снятинський	$y_t = 1,82 + 1,62x_t - 5,86x_{t-1} - 25,88x_{t-2}$	1,62	-4,24	-30,12
Тисменицький	$y_t = -3,44 - 1,49x_t + 25,7x_{t-1} + 97,97x_{t-2}$	-1,49	24,21	122,18
Тлумацький	$y_t = -7,97 - 8,9x_t + 6,84x_{t-1} + 48,87x_{t-2}$	-8,9	-2,06	46,81

де y_t - індекс економічної безпеки в момент часу t;

x_t, x_{t-1}, x_{t-2} - ефективність використання інвестиційного клімату в момент часу t, t-1, t-2.

Отже, у таких територіальних одиницях, як м. Івано-Франківськ, м. Болехів, м. Коломия, м. Яремче та Долинському, Надвірнянському, Рогатинському, Тисменицькому, Тлумацькому районах найбільший ефект буде у момент часу t+2, а у Верховинському, Галицькому, Калуському та Косівському районах у будь-який момент часу індекс економічної безпеки буде зменшуватись.

Також нами було побудовано моделі залежності індексу рівня життя від ефективності використання інвестиційного клімату. Відповідні моделі наведені у таблиці 4.

де y_t - індекс рівня життя населення в момент часу t;

x_t, x_{t-1}, x_{t-2} - ефективність використання інвестиційного клімату в момент часу t, t-1, t-2.

Звідси видно, що у таких територіальних одиницях, як м. Івано-Франківськ, м. Болехів, м. Калуш та Богородчанському, Верховинському, Долинському, Калуському, Косівському, Надвірнянському, Рогатинському, Рожнятівському, Тлумацькому районах індекс рівня життя населення збільшиться в момент часу t+2.

**Залежність індексу рівня життя
від ефективності використання інвестиційного клімату**

Територіальні системи	Дистрибутивно-лагові моделі	Ефект, що настане в момент часу t	Ефект, що настане в момент часу t+1	Ефект, що настане в момент часу t+2
м. Івано-Франківськ	$y_t = 21,6 + 29,37x_t - 3,85x_{t-1} + 105,25x_{t-2}$	29,37	25,52	130,77
м. Болехів	$y_t = -13,74 - 16,79x_{t-1} + 49,78x_2 + 244,91x_{t-2}$	-16,79	32,99	277,9
м. Калуш	$y_t = -1,45 - 2,93x_t + 0,22x_{t-1} + 12,67x_{t-2}$	-2,93	-2,71	9,96
м. Коломия	$y = 12,66 + 14,18x_t - 19,58x_{t-1} - 112,8x_{t-2}$	14,18	-5,4	-118,2
м. Яремче	$y_t = 3,29 + 3,99x_t - 1,63x_{t-1} - 17,35x_{t-2}$	3,99	2,36	-14,99
Богородчанський	$y_t = 0,12 + 0,59x_t + 1,26x_{t-1} + 1,97x_{t-2}$	0,59	1,85	3,82
Верховинський	$y_t = 0,03 + 0,01x_t - 0,00014x_{t-1} + 0,07x_{t-2}$	0,01	0,0099	0,0799
Галицький	$y_t = 2,27 + 4,75x_t + 4,74x_{t-1} - 0,46x_{t-2}$	4,75	9,49	9,03
Городенківський	$y_t = 1,12 + 2,13x_t + 1,29x_{t-1} - 3,12x_{t-2}$	2,13	3,42	0,3
Долинський	$y_t = -1,24 + 2,49x_t - 1,12x_{t-1} + 5,5x_{t-2}$	2,49	1,37	6,87
Калуський	$y_t = -0,4 - 0,45x_t + 0,59x_{t-1} + 3,52x_{t-2}$	-0,45	0,14	3,66
Коломийський	$y_t = 1,41 + 1,66x_t - 5,03x_{t-1} - 24,47x_{t-2}$	1,66	-3,37	-27,84
Косівський	$y_t = 0,67 + 2,08x_t + 3,37x_{t-1} + 3,71x_{t-2}$	2,08	5,45	9,16
Надвірнянський	$y_t = -4,56 - 3,7x_t + 17,38x_{t-1} + 73,49x_{t-2}$	-3,7	13,68	87,17
Рогатинський	$y_t = -4,79 + 8,44x_t - 4,16x_{t-1} + 14,82x_{t-2}$	8,44	4,28	18,56
Рожнятівський	$y_t = -2,19 - 4,74x_t + 4,66x_{t-1} + 1,044x_{t-2}$	-4,74	-0,08	0,964
Снятинський	$y_t = 2,26 + 2,59x_t - 5,88x_{t-1} - 30,027x_{t-2}$	2,59	-3,29	-33,317
Тисменицький	$y_t = 1,74 + 3,32x_t + 2,98x_{t-1} - 0,99x_{t-2}$	3,32	6,3	5,31
Глумацький	$y_t = -0,62 + 0,76x_t + 6,54x_{t-1} + 19,05x_{t-2}$	0,76	7,3	26,35

З ймовірністю 0,95 можна стверджувати, що всі моделі є адекватними. З ймовірністю 0,975 статистично значимою є достатня кількість оцінок параметрів для того, щоб робити висновки про їх придатність для використання у прогнозних цілях.

Дослідження дали змогу зробити попередній висновок про те, що значення ефективності використання інвестиційного клімату впливають на показники економічної безпеки та рівень життя населення з часовим лагом.

Нині ми вбачаємо такі перспективи розвитку обраного напряму дослідження:

1. Розробка нових науково-методичних підходів до проведення оцінки та прогнозування рівня соціальної напруженості та протестного потенціалу в територіальних системах регіонів України в умовах системної дестабілізації ключових сфер життя та зовнішньої агресії.

2. Проведення порівняльної характеристики дієвості різних механізмів загальнодержавної та регіональної соціально-економічної політики на процеси в територіальних системах регіонів України, які визначають інвестиційний клімат даних регіонів, та ефективність його використання.

3. Визначення оптимальних значень керованих параметрів соціально-економічного розвитку територіальних систем регіону з точки зору виходу відповідних територіальних систем на траєкторію сталого розвитку та формування системи моніторингу можливих відхилень від заданої програмної траєкторії.

Висновки

Основні результати дослідження дають підстави для таких висновків:

1. Економічна безпека регіону характеризує економічний успіх в господарській діяльності території і позитивні зміни в різних сферах життєдіяльності населення регіону, здатність нейтралізувати сепаратистські тенденції та зміцнювати єдиний загальнодержавний соціально-економічний та військово-політичний простір. Економічна безпека є тим станом захищеності від можливих загроз, що формує економічну незалежність, стабільність та розвиток у довгостроковому періоді.

2. Для регулювання рівня економічної безпеки ми запропонували використовувати як один із важелів впливу інвестиційну складову. Нині значення показників інвестиційного клімату переважної більшості територіальних систем Івано-Франківської області є такими, що вимагають застосування дієвих механізмів до покращення ситуації. Поточний стан справ викликаний політичною нестабільністю та кумулятивним негативним ефектом чинників середовища, які накопичувалися протягом досить тривалого періоду часу.

3. На основі існуючих методів оцінки рівня соціально-економічного розвитку запропоновано моделі визначення рівня життя населення територіальних систем. Розраховано значення регіонального індексу рівня життя.

4. Оцінка інвестиційної складової економічного розвитку проводилася у контексті моделювання механізмів реалізації інвестиційних пріоритетів у процесі управління економічною безпекою як необхідною і однією із ключових складових забезпечення безпеки сталого розвитку регіону.

5. Проаналізувавши ефективність використання інвестиційного клімату, територіальні системи Івано-Франківської області було згруповано за значенням даного показника. Було виокремлено територіальні системи з дуже низькою ефективністю використання інвестиційного клімату, з низьким використанням інвестиційного клімату, з середньою ефективністю використання інвестиційного клімату і тільки дуже незначна кількість територіальних систем характеризується високою ефективністю використання інвестиційного клімату.

6. Використання дистрибутивно-лагових моделей дозволило прогнозувати дієвість впливу інвестиційних важелів на показники рівня життя населення у контексті забезпечення економічної безпеки.

7. Покращення рівня життя населення є можливим за умови вирішення питання забезпечення економічної безпеки територіальних систем регіону, адже неможливо проводити ефективну інвестиційну політику в державі, оскільки розраховувати на вкладення інвестиційних ресурсів за такого рівня гарантій для інвесторів не варто.

Список літератури:

1. Абалкин Л.И. Экономическая безопасность России: угрозы и их отражение / Абалкин Л. // Вопросы экономики. – 1994. – № 12. – С. 4-13.
2. Дмитриченко Л.И. Методологические основы обеспечения экономической безопасности государства / Л.И. Дмитриченко, А.С. Хорошева // Проблемы развития внешнеэкономических связей и привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект : сб. науч. трудов. – Донецк : ДонНУ, 2010. – 1050 с.
3. Ліпкан В.А. Теорія національної безпеки / В.А. Ліпкан. – К. : КНТУ, 2009. – 631 с.
4. Економічна безпека України: сутність і напрямки забезпечення : [монографія] / В.Т. Шлемко, І.Ф. Білько. – К. : НІСД, 1997. – 144 с.

5. Пастернак-Таранушенко Г.А. Економічна безпека держави. Методологія забезпечення : монографія / Г.А. Пастернак-Таранушенко. – К. : Київський ек-ний інститут менеджменту, 2003. – 320 с.
6. Єрмошенко М.М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози стратегія забезпечення. – Київ, нац. торг.-екон. ун-т, 2001. – 309 с.
7. Економічна безпека України [Текст] : монографія / В.І. Мунтіян. – К. : Вид-во КВІЦ, 1999. – 464 с.
8. Пирожков С.І. Оцінка рівня економічної безпеки України / С.І. Пирожков. – К. : ННІМБ, 2003. – 42 с.
9. Основи економічної безпеки : [підручник] / О.М. Бандурка, В.Є. Духов, К.Я. Петрова, М. Черняков. – Х. : Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2003. – 236 с.
10. Пілько А.Д. Еволюція моделей та перспективні напрями розвитку безпекознавства / А.Д. Пілько та ін. // Економічна безпека в умовах глобалізації світової економіки : [колективна монографія у 2 т.]. – Т. 1. – Дніпропетровськ : ФОП Дроб'язко С.І., 2014. – 466 с.
11. Моделювання процесів управління економічною безпекою регіону [Текст] : дис. ... канд. екон. наук : 08.03.02 / Пілько Андрій Дмитрович ; Прикарпатський національний ун-т ім. Василя Стефаника. – Івано-Франківськ, 2004.
12. Основы экономической безопасности (Государство, регион, предприятие, личность) / под ред. Е.А. Олейникова. – М. : ЗАО «Бизнес-школа «Интел-Синтез», 1997. – 288 с.
13. Рівень життя населення України / НАН України. Ін-т демографії та соц. дослідж., Держ. ком. статистики України ; За ред. Л.М. Черенко. – К. : ТОВ «Видавництво «Консультант», 2006. – 428 с.
14. Лук'яненко І.Г., Краснікова Л.І. Економетрика : підручник. – К. : Товариство «Знання», 1998. – 494 с.
15. Пілько А.Д. Еволюція моделей та перспективні напрями розвитку безпекознавства / А.Д. Пілько та ін. // Економічна безпека в умовах глобалізації світової економіки : [колективна монографія у 2 т.]. – Дніпропетровськ : «ФОП Дроб'язко С.І.», 2014. – Т. 1. – 466 с. – С. 166.